

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 8202/17

לפני: כבוד המשנה לנשיאה ח' מלצר
כבוד השופט ג' קרא
כבוד השופט א' שטיין

העותר: המרכז לעיוור בישראל

נ ג ד

המשיבים: 1. שר האוצר
2. שר העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
3. המוסד לביטוח לאומי

עתירה למתן צו על תנאי

תאריך הישיבה: כ' בכסלו התש"ף (18.12.2019)

בשם העותר: עו"ד רנאטו יאראק, עו"ד מתן ספקטור

בשם המשיבים: עו"ד ליאורה וייס-בנסקי, עו"ד שרית דמרי-דבוש

פסק-דין

השופט א' שטיין:

העתירה

1. האם אנשים שסובלים מלקות ראייה קשה, המגיעה כדי עיוורון, זכאים לקבל מהמדינה הטבה כספית ייעודית בדמותה של קצבת ניידות הזזה לזו אשר משולמת לנפגעי גפיים תחתונות חסרי רכב במסגרת הסכם הניידות שנחתם בין המוסד לביטוח לאומי לבין משרד האוצר בהתאם לסעיף 9 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995? שאלה זו הונחה על שולחננו על ידי המרכז לעיוור בישראל, עמותה רשומה המייצגת אלפי אנשים אשר סובלים מלקות ראייה קשה.

2. העמותה ומיוצגיה, ביחד ולחוד, ייקראו להלן העותרים. העותרים טוענים כי המדינה מפלה אותם לרעה בהשוואה לנפגעי גפיים תחתונות – זאת, מאחר שדמי הניידות

המשולמים לעיוור מגיעים, במקרה הטוב מבחינתו, כדי מחצית הסכום המשולם לנפגעי גפיים תחתונות, הא ותו לא; בשעה שיכולתו של אדם עיוור לנסוע בכוחות עצמו ממקום למקום איננה שונה מזו של נפגע גפיים תחתונות חסר רכב: כל אחד משני אלו זקוק להסעה מהבית ואל הבית.

3. העותרים מבקשים אפוא מאתנו כי נוציא מלפנינו צו שיתקן את ההפליה ויכונן את השוויון על ידי השוואת מעמדם כלפי מעלה. מבוקשם הוא שנחייב את המשיבים, אשר פועלים בשם המדינה, לשלם להם את אותה קצבת ניידות שמשולמת לנפגעי גפיים תחתונות.

המסגרת המשפטית

4. השאלה שניצבת לפנינו מחייבת אותנו לצלול אל עומקם של דיני הרווחה אשר חלים על אנשים עם מוגבלות: לדינים אלה אקרא, לשם קיצור, בשם שניתן להם במערכות משפט מקבילות של ארצות הברית ושל אנגליה: דיני המוגבלות (disability law). במהלך המאה הקודמת, העולם החופשי חולל מהפך בדיני המוגבלות בהעבירם מהמודל של משמורת, המורכב מאפוטרופוסות ומהסגר (custody), למודל של עצמאות והשתלבות חברתית (integration) (למאמר קלאסי בנושא, ראו Jacobus tenBroek & Floyd W. Matson, *The Disabled and the Law of Welfare*, 54 CAL. L. REV. 809 (1966)). מעבר זה היה תולדה של שינוי בתפיסה כוללת ביחס לאנשים עם מוגבלות, שעיקרו בתובנה הבסיסית אשר מציבה את האדם לפני מוגבלותו הגופנית, ולא להיפך. תובנה זו רואה באדם עם מוגבלות בן חורין הזכאי לנהל את עצמו לפי רצונו, ליהנות מחייו ולהפיק מהם את המיטב, ככל יכולתו – כפי שעושה אדם אחר שמזלו שפר עליו והוא אינו סובל משום מוגבלות גופנית. אימוצה של תובנה זו בעולם החופשי הוציא אנשים עם מוגבלות ממקומות הסגר, דוגמת בתי מחסה, שחררם מכבלי הכפיפות של האפוטרופוס, השווה את חירויותיהם לאלו של אנשים ללא מוגבלות והעניק להם סיוע כספי ואמצעי הנגשה למוסדות לימוד ולמערכות ציבוריות אחרות.

5. שורשיה של תובנה זו נטועים בצדק הכי בסיסי: אילו כולנו עמדנו מאחורי מסך הבערות של ג'ון רולס כמי שאמור לכתוב כללים לפיהם חברתנו תנוהל, כאשר איש מאתנו אינו יודע מה יהיו כישוריו, השכלתו, אמונותיו, עושרו, מעמדו החברתי, מה יעלה בגורלו, והאם ייגזר עליו להתמודד עם מוגבלות גופנית קשה כזו או אחרת – קובעים היינו עבור עצמנו, ללא צל של ספק, רשת של ביטחון ושל רווחה בסיסית אשר בהתרחש

הגרוע ביותר תמנע את נפילתנו אל מצולות התהום (ראו JOHN RAWLS, THEORY OF JUSTICE 136-150 (1971) (להלן: רולס)). ואם כך היינו מחליטים בעומדנו מאחורי מסך הבערות, בעודנו נקיים מפניות, מאינטרסים אנוכיים צרים ומדעות קדומות, כשכל אחד מאתנו רואה את עצמו בעיני רוחו גם בנעליו של אדם עם מוגבלות – כך ראוי הוא שנעשה בחיינו האמיתיים כדי לקיים צדק חברתי (ראו רולס, בעמודים 147-148).

6. תובנה זו חלחלה לתוך דיני המוגבלות של העולם החופשי (ראו, למשל: Mark C. Weber, *Disability and the Law of Welfare: A Post-Integrationist Examination*, 2000 U. ILL. L. REV. 889, 899-904) והיא גם לא פסחה על הדין הישראלי. דיני המוגבלות הנהוגים במדינתנו מורכבים מחוקים, מתקנות ומהוראות מינהל רבות (ראו שגית מור, עשרים שנה לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות – קווים לדמותה של מהפכה משפטית בהתהוות, משפט וממשל כ' 267, 270-280, 290-293 (תשע"ט) (להלן: מור)). בראשם של דינים אלה עומד חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998 (להלן: חוק השוויון או החוק). חוק השוויון מקנה לאנשים עם מוגבלות, כולל אנשים דוגמת העותרים דכאן אשר סובלים מלקויות ראייה קשות (ראו סעיפים 5, 19א(2) ו-19לד(ב)(4) לחוק), את הזכות להשתתפות שוויונית ופעילה בחברה בכל תחומי החיים, באופן שנותן מענה הולם לצרכיהם המיוחדים ומאפשר להם לחיות את חייהם בעצמאות מרבית, בפרטיות ובכבוד, תוך מיצוי מלוא יכולתם (כאמור בסעיף 2 לחוק; וראו את דבריה של מור, בעמודים 268-270 למאמרה הנ"ל, בנוגע לפערים שבין הדין שבספרים לבין המציאות, שעליהם חובה עלינו לגשר). החוק קובע גם כי "אדם עם מוגבלות זכאי לקבל החלטות הנוגעות לחייו, על פי רצונו והעדפותיו, והכל בהתאם להוראות כל דין" (ראו סעיף 4 לחוק). יתרה מכך: סעיף 3 לחוק השוויון מבהיר כי "אין רואים כהפליה פסולה פעולה שנועדה לתקן הפליה קודמת או קיימת של אנשים עם מוגבלות או שנועדה לקדם את השוויון של אנשים עם מוגבלות". הוראה זו מתכתבת עם תובנה חשובה אחרת, אשר מרכיבה את תורת הצדק של רולס, ואשר זכתה לאישור ולאימוץ אצל רבים וטובים. תורה זו קובעת כלל ראשוני רחב אשר שולל חלוקה בלתי שוויונית של משאבי המדינה בין תושביה. ואולם, רולס מסייג כלל זה בסייג חשוב שמצדיק הקצאה בלתי שוויונית של משאבי המדינה אשר באה להטיב את מצבם של אלו שמצוקתם עולה על זו של כל היתר (ראו רולס, בעמוד 78). כפי שקובע סעיף 3 לחוק, אי-שוויון כזה איננו פסול כלל ועיקר; וספק בעיני אם בכלל ניתן לכנותו בשם "הפליה". בצדם של כל אלה, קובע סעיף 6(א)(3) לחוק השוויון כי "מימוש זכויותיו של אדם עם מוגבלות אשר נעשה על ידי גוף ציבורי ייעשה "באיכות נאותה, בתוך זמן סביר [...] והכל

במסגרת מקורות המימון העומדים לרשות הגוף הציבורי" (ההדגשה הוספה – א.ש.); ולהוראה זו עוד אחזור בהמשך דבריי.

7. בצדו של חוק השוויון ניצבת מסכת של דינים אשר קובעים כיצד יש לתעל ולחלק את תקציבי הרווחה הייעודיים שנועדו לסייע בשיקומם של אנשים עם מוגבלות ולשלכם בחברה. חלוקה זו מתבצעת על ידי רשויות שונות אשר כוללות את המוסד לביטוח לאומי (להלן: המל"ל). המל"ל מבצע חלוקה כאמור באמצעות תשלום של הטבות סוציאליות לאנשים עם מוגבלות אשר בא מכוחו של סעיף 9 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995 (להלן: חוק הביטוח הלאומי). סעיף זה קובע כדלקמן:

"(א) המוסד, לאחר התייעצות עם ועדת העבודה והרווחה ועם המועצה ועל פי הסכם בינו לבין הממשלה או לבין גוף ציבורי שקבע השר על דעת הממשלה, רשאי ליתן בשם הממשלה או הגוף הציבורי, שלא בדרך קבע, לכלל תושבי המדינה או לסוגים מהם, הטבות סוציאליות שאינן ניתנות לפי חוק זה או לפי חיקוק אחר.

(ב) אוצר המדינה או הגוף הציבורי יחזירו למוסד כל סכום שהוציא למתן ההטבות האמורות, הכל כפי שנקבע בהסכם כאמור בסעיף קטן (א)."

8. הוראה זו, ההסכמים בין המל"ל למשרד האוצר שנחתמו על בסיסה, וכן ההנחיות הפנימיות והוראות המינהל אשר ניתנו מכוחה, באים להשלים את זכותו הראשונית של כל אדם עם מוגבלות, שהינו תושב המדינה, לקבלת "שיקום רפואי, לרבות שיקום פסיכולוגי, פיזיותרפיה, ריפוי הדיבור, ריפוי בעיסוק ועבודה סוציאלית בתחום הבריאות" במסגרת שירותי הבריאות הכלליים (ראו סעיפים 3 ו-6(א)(5) לחוק ביטוח בריאות ממלכתי, התשנ"ד-1994 (להלן: חוק הבריאות)). בנוסף לכל אלה, מקים חוק שירותי הסעד, התשי"ח-1958 (להלן: חוק הסעד), יחד עם תקנות שירותי הסעד (טיפול בנזקקים), התשמ"ו-1986, מערך של תמיכה כספית בנזקקים וביניהם אנשים הסובלים מליקוי נפשי או גופני (ראו סעיפים 1 ו-2 לחוק הסעד). מערך זה מופעל על ידי הזרוע הסוציאלית של השלטון המקומי ומשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, כאמור בסעיפים 2 ו-13 לחוק הסעד (להלן: משרד הרווחה). כמו כן ראוי הוא שנזכור גם את חוק מעונות יום שיקומיים, התש"ס-2000 (להלן: חוק המעונות), אשר בא להבטיח לפעוטות עם מוגבלות שכלית או התפתחותית ולפעוטות הסובלים מלקות ראייה, מלקות שמיעה בשתי האוזניים או מפגיעה נוירולוגית מסגרת שיקומית, טיפולית וחינוכית נאותה שכוללת סל שירותים מקיף (כאמור בסעיפים 1, 2 ו-3 לאותו חוק); את חובתה החוקית של המדינה לספק חינוך חובה לילדים עם מוגבלות (ראו מוד, בעמוד 291); את החוקים

השונים אשר מחייבים הנגשה של חניות, מקומות ציבוריים ושירותים ציבוריים, לרבות שידורי טלוויזיה, לאנשים עם מוגבלות (שם, בעמודים 290-291; וראו גם בג"ץ 7081/93 בוצר נ' מועצה מקומית מכבים-רעות, פ"ד נ(1) 19 (1996)); את האיסור החוקי על הפליית עיוורים שנעזרים בכלבי נחיה (ראו מור, בעמוד 291); ועוד כהנה וכהנה חוקים שעניינם שיקום של אנשים עם מוגבלות ושילובם בחברה (שם, בעמודים 293-291). זאת ועוד: הוראות דין מפורטות, המקובצות בפרק ה, סימנים ה, ו ו-ז לחוק הביטוח הלאומי מזכות אדם שנגרמה לו נכות במסגרת עבודתו בקצבאות ובמענקים אשר באים לשפותו בגין הפגיעה בכושר העבודה שלו; וחוק הנכים (תגמולים ושיקום) [נוסח משולב], התשי"ט-1959, מעניק הטבות שונות לנכי צה"ל. קצבאות, מענקים והטבות אלו אינם קשורים ישירות לנושא דיוננו, וכך הוא גם לגבי חוק המעונות וחוקים אחרים שעניינם חינוך מיוחד והנגשת שירותים ומקומות ציבוריים לאנשים עם מוגבלות. ברם, חוקים אלה משקפים את תפיסת העולם הכוללת בעניינם של אנשים עם מוגבלות, אשר נתגבשה במשפטנו (ראו מור, עמודים 290-293). תפיסת עולם זו מזינה תכנים לכללים שמרכיבים את דיני המוגבלות, כאשר כללים אלו טעונים פירוש; ומתוכה מצוים אנו לגזור עקרונות כלליים אשר נדרשים למלאכת השפיטה (ראו Ronald Dworkin, *Hard Cases*, in *TAKING RIGHTS SERIOUSLY* 81, 115-18 (rev. ed. 1978)). למותר להוסיף בהקשר זה, כי משפטנו הכיר זה מכבר, ברמה העקרונית, במעמדה החוקתי של זכות האדם – כל אדם שחי בקרבנו – לרווחה מינימאלית (ראו בג"ץ 5578/02 מנור נ' שר האוצר, פ"ד נט(1) 729 (2004)).

9. מכוח האמור בסעיף 9(א) לחוק הביטוח הלאומי, חתם המל"ל עם משרד האוצר על הסכם בדבר קצבת ניידות (להלן: הסכם הניידות). הסכם זה נחתם ביום 1.6.1977 ומאז הצדדים עדכנוהו פעמים רבות. הסכם הניידות בא להקנות למוגבלים בניידות קצבת ניידות והטבות סוציאליות נוספות כדי לאפשר להם לנוע ממקום למקום לצרכי עבודה ולימודים וכן כדי להעצימם כאנשים עצמאיים, להקטין את תלותם בזולת ולשפר את איכות חייהם באופן כללי. לעניינו של הסכם זה, "מוגבל בניידות" הוא תושב ישראל הסובל מנכות בגפיים תחתונות, כמשמעו בסעיף 2 ובתוספת א' להסכם. הסכם זה איננו מקנה שום הטבה לאנשים המוגבלים בניידות מחמת עיוורון או בשל נכות אחרת שאיננה קשורה לגפיים תחתונות (כדוגמת מוגבלות הנובעת מפגיעה בגפיים עליונות או ממחלת נפש, שדמי הניידות המשולמים בגינה יכול שיהיו מגולמים בקצבאות נכות כלליות – ולא באלו קא עסקינן).

10. בפועלו במסגרת סמכויותיו לפי חוק הסעד, קבע משרד הרווחה והשירותים החברתיים, כשמו אז, הוראת נוהל 6.1 (להלן: הוראה 6.1) שעניינה מתן דמי ליווי לניידות אשר נועדו לסייע "לאדם העיוור, בגיל העבודה, בצרכיו המוגברים בניידות ולהגביר פעילויות נוספות הדורשות ניידות", כולל לימודים (כאמור בסעיפים 1.2 ו-1.3 להוראה 6.1) (להלן: דמי הליווי או דמי ליווי לעיוור). דמי ליווי לעיוור משולמים לקבוצה מצומצמת של אנשים עם לקות ראייה שבידם תעודת עיוור או תעודת לקוי ראייה, אשר ניתנה לצמיתות (להלן: תעודת עיוור). לתעודת עיוור זכאים אנשים הסובלים מהעדר ראייה מוחלט; אנשים שחדות הראיה בעין הטובה ביותר שלהם אינה עולה על 3/60 גם אחרי הרכבת משקפיים (או עדשות מגע); וכן אנשים ששדה הראיה בעין הטובה ביותר שלהם, אחרי הרכבת משקפיים או עדשות מגע, אינו עולה על 20 מעלות. מבין האנשים שבידם תעודת עיוור, זכאים לדמי הליווי הם רק אלו שסובלים מ"העדר ראייה גמור"; אלו שחדות הראייה שלהם אינה עולה על 1/60 בעין הטובה ביותר אף בעזרת משקפיים (או עדשות מגע); וכן אלו ששדה הראיה המרבי שלהם אינו עולה על 10 מעלות בעין הטובה ביותר אף בעזרת משקפיים (או עדשות מגע), כאמור בסעיפים 4(א) ו-4(ד) להוראה 6.1. לדברי העותרים, אוכלוסיית הזכאים לדמי ליווי לעיוור מונה, נכון למועד הגשת העתירה, כ-7,500 אנשים בלבד.

11. דמי הליווי המשולמים לזכאים מכוחה של הוראה 6.1 הם "גמלה כספית, בשיעור של 11.3% מהשכר הממוצע במשק בצמוד לגמלאות המוסד לביטוח לאומי" אשר מתעדכנת על ידי משרד הרווחה בחודש ינואר בכל שנה (ראו סעיף 2.1 להוראה 6.1). הוראה 6.1 גם קובעת מדרגי זכאות לדמי הליווי בהתאמה לצרכי העבודה או לצרכים לימודיים של הנזקק (ראו סעיפים 2, 3 ו-5 להוראה 6.1).

ואלה הם המדרגים: 100% מדמי הליווי – מיועדים לאנשים העובדים או לומדים בהתאם לתנאי הזכאות, ושיעורם עמד על 988 ש"ח נכון למועד הגשת העתירה (נכון לאותו מועד, דמי ליווי אלה שולמו לכ-2,000 אנשים); 75% מדמי הליווי – מיועדים לאנשים שאינם עובדים או לומדים ואינם מקבלים קצבת שירותים מיוחדים מהמל"ל, ושיעורם עמד על 741 ש"ח נכון למועד הגשת העתירה (נכון לאותו מועד, דמי ליווי אלה שולמו לכ-5,000 אנשים); 50% מדמי הליווי – מיועדים לאנשים שאינם עובדים או לומדים ומקבלים קצבת שירותים מיוחדים מהמל"ל, ושיעורם עמד על 494 ש"ח נכון למועד הגשת העתירה (נכון לאותו מועד, דמי ליווי אלה שולמו לכ-500 אנשים).

ביני לביני, מדרגים אלה הוחלפו בתשלום אחיד שגם עודכן כלפי מעלה. כמו כן יצויין, כי לפי עיקרי הטיעון שהגישו העותרים ביום 15.12.2019, אוכלוסיית הזכאים לדמי הליווי עלתה ל-8,500 אנשים.

12. מן המקובץ עולה, כי דיני המוגבלות של מדינתנו מושתתים על שלושה עקרונות כלליים: שיקום, שילוב ושוויון. עיקרון השיקום, כשמו כן הוא, קובע כי אנשים עם מוגבלות זכאים לקבל שירותי שיקום להטבת מצבם הרפואי במסגרתו של חוק הבריאות. מאותו עיקרון נגזרת זכאותם של אנשים עם מוגבלות לשיקום חברתי, אשר נעשה בעזרת שירותים חברתיים, מערכות הנגשה, והטבות סוציאליות המסופקים במסגרתם של חוק הביטוח הלאומי, חוק הסעד וחוקים אחרים שנסקרו לעיל (ראו מור, עמודים 270-293). שירותים והטבות כאמור נועדו להגשים גם את עיקרון השילוב: מטרתם היא לקדם את שילובם של אנשים עם מוגבלות בחברה על ידי הרחבת הזדמנויותיהם להגשמה עצמית ולחיים מלאים. בגדרם של דיני המוגבלות, שילוב חברתי הוא המשכו של שיקום רפואי, ועל כן עקרונות של שיקום ושל שילוב פועלים זה לצד זה ומשלימים אחד את משנהו.

13. כאן המקום להציג את עיקרון השוויון אשר יעמוד במרכז העתירה שלפנינו. עיקרון זה חולש על שני תחומים: (1) הנגשת מערכות ושירותים חברתיים, כולל מקומות עבודה ומוסדות לימוד; ו-(2) חלוקת משאבים כספיים. בפועלו בתחום הראשון, עיקרון השוויון בא להעצים אנשים הסובלים ממוגבלות על ידי פתיחת הזדמנויות לקיום חיים מלאים ככל שניתן. מדובר בפתיחת דלתות שהיו נעולות בפני אנשים עם מוגבלות במסגרתו של מודל המשמורת וההסגר, אשר פס מן העולם; וכפועל יוצא מכך, בהתקדמות לקראת שוויון ההזדמנויות בינם לבין כל אותם בני מזל שאינם נאלצים לחיות עם מוגבלות כזאת או אחרת. העצמה זו מתכתבת עם עיקרון השילוב החברתי ועם עיקרון השיקום. בהקשר זה, ניתן אף לומר כי מיצוי של עיקרון השוויון ביחס להזדמנויות לקיים חיים מלאים ובעלי משמעות הוא המשכו הטבעי של הרצף אשר מקדם את האדם עם מוגבלות מהשלב הבסיסי של שיקום לזה של שילוב חברתי (ראו והשוו: MARTHA C. NUSSBAUM, FRONTIERS OF JUSTICE: DISABILITY, NATIONALITY, SPECIES (MEMBERSHIP 79-102 (2006)).

השופט ח' מלצר (כתוארו אז) התייחס לנושא זה בהרחבה בג"ץ 6069/10 מחמלי נ' שרות בתי הסוהר (5.5.2014) (להלן: עניין מחמלי), בקבעו כך:

"הגישה החברתית למוגבלות, אשר דומה כי היא זו שצריכה להתוות עתה את הפרשנות לחוק השוויון, רואה

במוגבלות – על מגוון מאפייניה והיבטיה – תוצר של הבניה חברתית. על פי גישה זו, המוגבלות איננה אלא ביטוי נוסף למגוון האנושי הקיים בחברה, אשר נדרשת, מצידה, לנהוג באורח שוויוני כלפי כל אחד מחבריה, ובכלל זה לנקוט בפעולה אקטיבית על מנת לתקן ולהתאים את עצמה לאנשים עם מוגבלות, באופן שיאפשר את שילובם ואת קידומם בכל תחומי החיים, לרבות בתחום התעסוקה. [...] החוק מבקש, לפיכך, ליצוק למושג השוויון משמעות המחייבת פעולות אקטיביות של: שילוב, הכללה והשתתפות, על מנת להביא ל"שוויון מהותי וממשי" – ולא רק משמעות של מניעת הדרה. דבר זה אמור להיעשות באמצעות מתן "מענה הולם" לצורכיהם של אנשים עם מוגבלות [...] ובכלל זה: הטלת חובה פוזיטיבית על המעסיק לבצע התאמות שתאפשרנה את קבלתם וקידומם בעבודה של אנשים עם מוגבלות, וכן באמצעות הטלת חובה לקדם ייצוג הולם של אנשים עם מוגבלות במקום העבודה – הכל כפי שיבואר להלן..." (שם, בפסקה 26) (ההדגשה במקור – א.ש.).

דברים אלו של השופט מלצר זכו להסכמת חבריו למותב השופטים; והשופט מלצר חזר עליהם בדברו בשם המותב בבג"ץ 2902/11 העמותה לילדים בסיכון נ' משרד הבריאות (4.9.2015), פסקה 41, בבואו לפרש וליישם את חוק השוויון. אמור מעתה: דיני המוגבלות של מדינתנו מכירים בזכותו של אדם עם מוגבלות לשוויון מהותי וממשי אשר בא להשוות את מעמדו החברתי ואת תנאי החיים שלו לאלו שאינם סובלים משום מוגבלות, באופן שמחייב את רשויות המדינה בנקיטת פעולות אקטיביות של שילוב, הכללה והשתתפות.

14. באשר לשוויון בחלוקת המשאבים החברתיים דוגמת תקציבי רווחה – מדובר בדרישה שנגזרת מהאיסור על הפליה הקבוע מזה שנים רבות במשפט המינהלי הכללי (ראו דפנה ברק-ארז משפט מינהלי ב 679-680 (2010) (להלן: ברק-ארז); פסקה 25 לפסק דיני ברע"א 10011/17 מי-טל הנדסה ושירותים בע"מ נ' סלמאן (19.8.2019); וכן בג"ץ 4541/94 מילר נ' שר הביטחון, פ"ד מט(4) 94 (1995)). אנשים המשתייכים לקבוצת שוויון אחת שהמכנה המשותף שלה הוא מוגבלות, צורך מיוחד בסיוע, וכיוצא באלה, זכאים לקבל מהמדינה יחס שווה בחלוקת משאביה המוגבלים. אי-מתן יחס כאמור מהווה הפליה פסולה אשר מזכה את האדם המופלה לרעה בהתערבות שיפוטית ובתיקון המצב שיכונן את השוויון. עמד על כך השופט המנוח מ' חשין, ז"ל, בבג"ץ 5631/01 אקים ישראל – אגודה לאומית לקידום מפגרים בישראל נ' שר העבודה והרווחה, פ"ד נח(1) 936, 943 (2003); ואלה היו דבריו:

"המשיב מכיר – ובדין מכיר הוא – בחבותו לנהוג בשוויון בין חוסים השוהים במעונות הממשלתיים לחוסים השוהים במעונות הלא-ממשלתיים. אכן, הצורך לנהוג בשוויון מובנה במערכת, ולו אך משום שהחוסים כולם – בין שחוסים הם במעונות ממשלתיים בין שחוסים הם במעונות לא-ממשלתיים – מהווים "קבוצת שוויון" אחת. יתר-על-כן, השמתו של חוסה פלוני במעון פלוני או במעון אלמוני גם המקריות שולטת בה, והרי לא נסכים לקבל כנורמה במשפט כי מקריות תקבע גורלו של אדם."

15. לדרישת השוויון החלוקתי יש השלכה חשובה על פועלן של רשויות אשר מופקדות על הקצאת הטבות ותשלומי רווחה בעמדתן מול עמותות ולוביסטים אשר פועלים בשמן של קבוצות נזקקים מוגדרות כאלה או אחרות – כדוגמת אנשים הסובלים מלקות ראייה, נפגעי גפיים, אנשים הסובלים ממחלת נפש, אנשים הסובלים מפגיעה נוירולוגית המזוהה עם הרצף האוטיסטי, וכיוצא באלה. תקציבי רווחה מהם ניתנים התשלומים וההטבות הם האמצעי שבלעדיו לא ניתן להגיע לשוויון החלוקתי אשר עושה צדק עם אנשים עם מוגבלות. כפי שצוין באחרונה על ידי חברתנו, השופטת ד' ברק-ארז, תיקון מצבם של אנשים עם מוגבלות אינו יכול להיעשות אלא על ידי הקניית זכויות פוזיטיביות שמוליכות להעצמה; וזכויות אלו – להבדיל מחירויות נגטיביות אשר מעניקות לאדם חסינות מפני התערבותם של אחרים, ותו לא – עולות לא מעט כסף (ראו דפנה ברק-ארז, זכויות אנשים עם מוגבלות – אחרי עשרים שנה ולקראת השנים הבאות, משפט וממשל כ' 259, 263-264 (תשע"ט)). כספי הרשויות, אשר נדרשים למימושן של זכויות פוזיטיביות של אנשים עם מוגבלות, הינם מוגבלים מעיקרם וכפופים לחוקי התקציב. מציאות זו מעוגנת בסעיף 6(א)(3) לחוק השוויון אשר קובע כי מימוש זכויותיו של אדם עם מוגבלות אשר נעשה על ידי גוף ציבורי יעשה "במסגרת מקורות המימון העומדים לרשות הגוף הציבורי". בעמדם אלה מול אלה, העמותות והלוביסטים אשר מייצגים קבוצות מוגדרות של נזקקים משחקים אפוא "משחק סכום אפס": תקציב רווחה שייועד לקבוצה אחת יגרע ממה שקבוצה אחרת עשויה היתה לקבל מהרשות. במסגרת זו, עיקרון השוויון החלוקתי משחק תפקיד חשוב בהגנו על קבוצות נזקקים חלשות יותר, אלו שאינן מיוצגות על ידי עמותות ולוביסטים רבי השפעה. קבוצות מוחלשות אלו תהיינה זכאיות להטבות ולתשלומי הרווחה הגבוהים ביותר אשר ניתנים לאנשים במצב נזקקות דומה. כפועל יוצא מכך, רשויות המופקדות על קביעת ההטבות ותשלומי הרווחה תנהלנה את תקציביהן בזהירות, בקפידה, ומבלי להקנות זכויות יתר לקבוצות נזקקים כאלה או אחרות רק בשל היותן מיוצגות על ידי בעלי השפעה. ברי הוא, כי שיעורה של הטבת רווחה הניתנת לאדם צריך להיגזר מנזקקותו לאור מצבו, ולא מעוצמת קולו של מייצגו ומיכולתו להשפיע על מקבלי ההחלטות. כך קובע עיקרון השוויון החלוקתי, ולפיו נפסוק את הדין כאן ובמקרים אחרים.

העובדות

16. טענת ההפליה שבפי העותרים ממקדת את דיוננו בשתי קבוצות של אנשים חסרי רכב ועם מוגבלות בניידות, אשר ניצבות זו מול זו. האחת, אנשים עם עיוורון ועם לקויות ראייה קשות; והשנייה, אנשים עם נכויות בגפיים תחתונות. בשל המוגבלויות האמורות, זכאים האנשים המשתייכים לקבוצות הללו לקבל מהמדינה קצבה חודשית שמטרתה להקל על קשיי הניידות הנובעים ממוגבלותם. אדם המשתייך לקבוצת העיוורים קיבל מהמדינה, נכון למועד הגשת העתירה, קצבה חודשית, המכונה "דמי הליווי", אשר עומדת על סך של 988 ₪, לכל היותר. אדם המשתייך לקבוצה של נכי גפיים תחתונות קיבל, נכון למועד הגשת העתירה, קצבה חודשית בסך של 2,364 ₪. לאחר הגשת העתירה, ובעקבות ההידברות בין העותרים למשרד האוצר ומשרד הרווחה, הוחלט ביום 27.3.2018 על העלאתם של דמי הליווי המשולמים לאנשים הזכאים להם מחמת עיוורון לסך של 1,337 ₪ לחודש. סכום כאמור משולם לכלל הזכאים, בדרגה אחידה.

17. על רקע הפערים כאמור, יזמו העותרים, לאורך השנים, פניות רבות לגורמים שונים, כולל המשיבים, בניסיון להביא להשוואה בין דמי הליווי לקצבת הניידות. זאת, על מנת להביא מזור ותיקון לקשיים היומיומיים בתחום הניידות שאותם חווים אנשים הסובלים מעיוורון. כך, למשל, ביום 30.3.2011 התקיים דיון בוועדת הכספים של הכנסת בנושא דמי הליווי; ביום 16.1.2012 התקיים דיון במשרד הרווחה בנוכחות שר הרווחה דאז ונציגי המל"ל; ביום 5.6.2012 התקיימה ישיבת הוועדה לענייני ביקורת המדינה בכנסת, אשר דנה בחשיבותם של דמי הליווי; במהלך ישיבה זו, דרש ראש הוועדה ממשרד הרווחה ומהמל"ל להגדיל את דמי הליווי באופן משמעותי; ביום 18.6.2013 התקיימה ישיבה נוספת של אותה וועדה ובמהלכה נאמר על ידי היו"ר לעותרים זכאי דמי-הליווי "אני מזהה פה קיפוח שלא מגיע לכם"; ובדיון נוסף של הוועדה, אשר התקיים ביום 9.6.2015, הביעה ראשת הוועדה תמיכה בפתיחת הסכם הניידות ובהוספת העיוורים כזכאים לקבלת קצבת הניידות בהתאם לאותו הסכם. ואולם, למרות כל מאמצי העותרים, אשר נמשכו שנים, וחרף התמיכה והאמפתיה להן זוכים העותרים, מאז ועד היום, במסגרת מגעיהם עם גורמים ממלכתיים שונים, מאמציהם להעלות את דמי הליווי – או למצער לקרבם – לסכומים המשולמים לנפגעי גפיים תחתונות עלו בתוהו.

18. ביום 15.8.2016 התקיימה פגישה בין נציגי העותרים לשר האוצר ובסיומה סוכם על הקמתה של ועדה בין-משרדית בהשתתפות נציגי המל"ל ואנשיהם של משרדי האוצר והרווחה. חרף זאת, ועל אף פניותיהם של העותרים, הוועדה האמורה לא הוקמה עד למועד הגשת העתירה. דיונים נוספים התקיימו. פניות נוספות של העותרים לכל אחד מהמשיבים נשמעו, אולם נותרו ברובן ללא מענה ממשי וענייני. במסגרת התשובות שקיבלו העותרים לפניותיהם, טען משרד האוצר כי האחריות להשוואת דמי הליווי לקצבת הניידות מוטלת על משרד הרווחה, ואילו משרד הרווחה טען כי דמי הליווי המשופרים צריכים להיות משולמים על ידי המל"ל. המל"ל מצדו טען, כי הסכם הניידות מיועד לנכי גפיים תחתונות בלבד, שכן מטרתו היא לשמש "תחליף רגליים"; כי מסיבה זאת אין מקום להרחיב את תחולתו באופן שיקנה הטבות לאנשים הסובלים ממוגבלויות אחרות, כדוגמת עיוורון; וכי משרד הרווחה הוא זה שצריך למצוא פתרון למצוקתם של אנשים עם לקות ראייה.

19. לאחר שנוכחו לדעת כי למצוקתם לא נמצא מזור, הניחו העותרים לפתחינו את עתירתם הנוכחית. במרכזה של עתירה זו ניצבת טענת ההפליה כהגדרתה בראשית דבריי.

20. בתגובה הראשונה לעתירה, אשר נמסרה מטעם המשיבים בסמוך לדיון הראשון בעתירה שהתקיים ביום 25.4.2018, דווח כי השינויים המשמעותיים שנעשו בדמי הליווי, לרבות ביטול דרגות הזכאות והעלאת הסכום החודשי לסך של 1,337 ₪, הם הצעד הראשון – ולא האחרון – שהמדינה צעדה לקראת העותרים. המשיבים הבטיחו כי תוך זמן קצר תתקיים ישיבה עם כלל הגורמים הרלבנטיים לשם בחינה מקיפה של מכלול ההיבטים הנוגעים לזכויות, להטבות ולשירותים אשר יינתנו לאנשים עם לקות ראייה, וכי משתתפי הישיבה ידונו גם בהיבטים התקציביים ובהשלכות הרוחב של הסעד שהתבקש בעתירה.

21. ביום 23.7.2018 הוגשה הודעת העדכון הראשונה מטעם המשיבים. בגדר הודעה זו, דיווחו המשיבים כי ביום 11.6.2018 התקיימה ישיבה עם כלל הגורמים הרלבנטיים והוחלט על הקמת צוות בין-משרדי לבחינת שינויים בהסכם הניידות, בהשתתפות נציגים מטעמם של משרד האוצר, המל"ל, משרד הבריאות ומשרד הרווחה. המשיבים הבטיחו כי הצוות יבחן, בין היתר, את האפשרות להרחיב את תחולתו של הסכם הניידות לאוכלוסיות נוספות, אשר תכלולנה אנשים הסובלים מלקות ראייה – זאת, תוך התחשבות במגבלות תקציביות. כמו כן נאמר בהודעה זו כי הצוות צפוי לסיים את עבודתו בתוך שמונה חודשים, ושאחריהם יתקיימו ימי שימוע שבמהלכם ישמע הצוות את דבריהם של ארגוני הנכים השונים. המשיבים הודו בפה-מלא כי מן הראוי לבחון את

החלתו של הסכם הניידות הן על אנשים הסובלים מלקויות ראייה קשות והן על אוכלוסיות נוספות; ולפיכך, ביקשו המשיבים כי יתאפשר להם להמשיך ולעדכן את בית המשפט ביחס להתקדמות של עבודת הצוות.

22. בהודעה נוספת מטעם המשיבים, אשר הוגשה בסמוך לדיון שהתקיים לפנינו ביום 5.12.2018, דווח כי הצוות הבין-משרדי כבר קיים מספר ישיבות וקבע מועדים לישיבות נוספות. המשיבים טענו בהקשר זה כי בשים לב לרוחב הסוגייה ולכובד משקלה, הצוות זקוק לזמן נוסף כדי שיוכל לגבש את המלצותיו; וכי בדעתו אף לפרסם "קול קורא" על מנת לשמוע את עמדתם של הארגונים השונים שמייצגים אנשים עם מוגבלות בטרם יגבש המלצות סופיות. לפיכך, ביקשו המשיבים ארכה נוספת לשם התקדמות בדיונים ועדכון.

23. לבקשה זו נענינו, אולם בד-בבד הוצאנו מלפנינו צו-על-תנאי המכוון אל המשיבים והמורה להם ליתן טעם מדוע לא יושווה סכום גמלת דמי-הליווי, אשר משולם לאנשים עם עיוורון וליקויי ראייה, הזכאים לדמי הליווי במסגרת הוראה 6.1, לסכום קצבת הניידות אשר משולמת לנכי גפיים תחתונות חסרי רכב מכוחו של הסכם הניידות. צו זה ניתן על ידינו אחרי שנוכחנו לדעת, לכאורה, כי הזכאים לדמי הליווי מכוחה של הוראה 6.1, אשר סובלים ממוגבלות ראייה קשות המגיעות כדי עיוורון מלא, מופלים לרעה בהשוואה לנפגעי גפיים תחתונות חסרי רכב אשר מקבלים קצבת ניידות נדיבה הרבה יותר במסגרתו של הסכם הניידות.

24. בהודעתם מיום 5.3.2019, עדכנו אותנו המשיבים כי מאז הדיון האחרון בעתירה קיים הצוות הבין-משרדי מספר ישיבות נוספות וכי פורסם "קול קורא" להגשת עמדות בנוגע להטבת הניידות הניתנת על ידי המל"ל. עוד דיווחו המשיבים כי עמדתו הנוכחית של הצוות היא כי נכון יהיה להתאים את אמות המידה לקבלתה של קצבת ניידות לתוצאות הבדיקה התפקודית אשר תיערך לקבוצות שונות של אנשים עם מוגבלות. זאת ועוד: לאור המצב הפוליטי השורר במדינה והעדר ממשלה קבועה, ובשים לב לכך שהעותרים מבקשים סעד בעל משמעות תקציבית והשלכות רוחב עצומות, ביקשו המשיבים כי נאשר להם ארכה להגשת תצהיר תשובה מטעמם.

25. ביום 6.6.2019 הניחו המשיבים על שולחנו הודעת עדכון נוספת. בגדרה נמסר כי סכום דמי-הליווי התעדכן החל מחודש פברואר 2019 והגיע לסך של 1,353 ₪ לחודש. עוד נמסר לנו כי בהמשך ל"קול קורא" שפורסם הוגשו 60 התייחסויות שונות, אשר נדונו על ידי הצוות הבין-משרדי בישיבות שהתקיימו לאחר מכן; וכי נערכו ימי שימועים,

שבמסגרתם נשמעו דבריהם של הארגונים השונים וכן אלו של אנשים פרטיים. כמו כן, דיווחו המשיבים כי הוקם צוות-משנה שמטרתו לבצע מיפוי של רצף הצרכים התחבורתיים הקיימים אצל אנשים עם מוגבלות וכי צוות זה כבר קיים מספר פגישות והחליט על פרסומו של "קול קורא" למטרות המיפוי. בשל העדרה של ממשלה קבועה, ביקשו המשיבים מאתנו כי נדחה שוב את המועד להגשת תצהיר התשובה מטעמם.

26. ביום 14.11.2019 הגישו המשיבים, חלף תצהיר תשובה, הודעת עדכון נוספת ובקשה להארכת מועד ולדחיית הדיון. בקשה זו נומקה בכך שגם הבחירות הכלליות שהתקיימו בספטמבר 2019 לא הובילו להקמת ממשלה – ובהעדר ממשלה קבועה ותחת משטר של ממשלת מעבר לא ניתן, לדברי המשיבים, לקדם רפורמה בעלת השלכות כלכליות רחבות היקף. לגופם של דברים, דיווחו המשיבים כי הצוות הבין-משרדי כבר גיבש מבחן תפקודי לאומדנה של יכולת האדם להתנייד – זאת, בהתאם למסקנותיו הראשוניות כי מבחן הזכאות לקצבת ניידות צריך להיות מבוסס על אמות מידה תפקודיות. כמו כן דיווחו המשיבים כי הצוות ערך בדיקות מדגם של תיקי הזכאים לקצבת נכות כללית; וכי בהמשך לכך התקיימו ישיבות נוספות ושימועים שבמהלכם נשמעו דבריהם של גופים נוספים. לטענת המשיבים, יישומן של אמות המידה התפקודיות צפוי להביא להענקת הטבות ניידות לאוכלוסיות נוספות שאינן זכאיות להן כיום, ואוכלוסיות אלה תכלולנה אנשים עם לקויות ראייה קשות. המשיבים הוסיפו ודיווחו כי להערכת הצוות הבין-משרדי, המלצותיו צפויות להתפרסם תוך מספר חודשים; ואולם, מכיוון שליישום ההמלצות הללו תידרש תוספת תקציב משמעותית, הן תובאנה להכרעת הממשלה, לכשתתכנס.

27. ביום 13.12.2019, הגישו המשיבים את תצהיר התשובה מטעמם. בגדרו, טענו המשיבים, כי לאור מכלול הנסיבות אין עילה, בעת הזאת, למתן צו שיפוטי המבוקש על ידי העותרים, אשר ישנה באופן משמעותי את המצב הקיים מזה שנים ארוכות; וכי מן הדין הוא שנאפשר למשיבים לשוב ולעדכננו על עבודת הצוות הבין-משרדי ועל תוצאותיה.

28. הינה כי כן: בחלוף למעלה משנתיים ממועד הגשת העתירה, שלושה דיונים שהתקיימו לפנינו ולא פחות משבע תגובות והודעות עדכון מטעם המשיבים – עדיין לא נמצא מזור למצוקתם של העותרים.

29. האם העותרים זכאים למזור המבוקש בעתירתם? סבורני שכן. לאחר ששקלתי את טענות הצדדים וקראתי את המסמכים שהוגשו לעיוננו, הגעתי למסקנה חד-משמעית כי מה שנראה לכאורה כהפליה, הפליה היא; וכי להפליה זו אין שום הצדקה או הסבר המניח את הדעת, ועל כן היא פסולה מניה וביה ואיננה חוקית. אשר על כן, מחובתנו לתקן הפליה זו על ידי הוצאת צו שיפוטי מתאים.

30. פשיטא הוא, כי אדם שאינו רואה, ושנאלץ להלך ברשות הרבים בעזרת מקל נחיה או כלב נחיה, יתקשה עד מאד – בלשון המעטה – אם יאלץ להשתמש באוטובוסים ציבוריים (או במוניות שירות) לשם נידות. קשיים הכרוכים בכך הם רבים עד אין-ספור. תחילתם בהליכתו של אדם עיוור ברגל ממקום מגוריו לתחנה של איסוף נוסעים. קשיים אלו נמשכים כשהעיוור העולה לאוטובוס מסייע בכלב נחיה, מאחר שאותו כלב צריך לנסוע יחד עמו ויתר הנוסעים באוטובוס. קשייו של האדם העיוור אינם באים לקיצם אחרי שהוא מתמקם באוטובוס – גם כשנהג האוטובוס ונוסעיו האחרים מאירים לו פנים. האדם העיוור יזדקק לעזרת הנהג ולעזרתם של הנוסעים האחרים כדי להבטיח מבעוד מועד את ירידתו מן האוטובוס, יחד עם הכלב, בתחנה הנכונה; ואחרי ירידתו, צפויה לו הליכה רגלית נוספת ליעד שאליו הוא חפץ להגיע. קשיים אלה והלחצים הנפשיים אשר נלווים אליהם הינם ברורים וידועים (ראו, לדוגמא: <http://waftb.net/blindness-challenge-and-achievement>).

31. כדי להקל על קשיים כאמור, אנשים הסובלים מעיוורון אשר מתניידים באמצעות תחבורה ציבורית זקוקים, ברגיל, לליווי אנושי. נפגעי גפיים תחתונות אינם זקוקים, ברגיל, לליווי אנושי אחרי התאמת התחבורה הציבורית לצרכיהם, ולא ניתן לומר כי קשיי הניידות שהם חווים עולים על אלו של אדם עיוור. המשיבים אף לא טענו זאת, וממילא לא הניחו על שולחננו שום ראיה שבכוחה לבסס טענה כאמור. חרף זאת, קצבת הניידות המשולמת לנפגעי גפיים תחתונות במסגרתו של הסכם הניידות עולה עד כדי כפליים, ולעתים אף למעלה מכך, על דמי הליווי אשר משולמים לאדם הסובל מעיוורון מכוחה של הוראה 6.1. לאור מחירה של הסעות פרטיות במוניות ובאמצעי תחבורה אחרים, שיעורה של קצבת הניידות האמורה – 2,364 ₪ לחודש, נכון למועד הגשת העתירה – הינו רחוק מלהיות מופרז. מכאן עולה צדקת דרישתם של העותרים להענקת גמלת נידות דומה לעיוורים.

32. לית מאן דפליג, כי נידותו של אדם שאינו רואה (כמו גם זו של נפגעי גפיים תחתונות) משתפרת עשרות מונים כאשר הוא יכול להרשות לעצמו לנסוע ממקום למקום

במונית מוזמנת או בהסעה פרטית אחרת. נסיעות כאלה נחוצות לשיקומם החברתי של עיוורים ולהשתלבותם בחברה, בדרכם מלאת-המכשולים לשוויון הזדמנויות בלימודים ובעבודה. נסיעות אלה עולות הרבה יותר מכרטיס הנסיעה באוטובוס ציבורי – ומכאן הצורך במתן קצבת ניידות מיוחדת לעיוורים. במצב הקצבאות הקיים, יכולתם הכלכלית של נפגעי גפיים תחתונות להיעזר בהסעה פרטית למטרות ניידות עולה בהרבה על זו של אנשים אשר סובלים מעיוורון או מלקות ראייה קשה. להפליה זו לא ניתן – וממילא לא יכול להינתן – שום הסבר מתקבל על הדעת.

33. יתרה מכך: צרכי הניידות של אנשים הסובלים מעיוורון אף עשויים לעלות על אלו של נפגעי גפיים תחתונות. נפתח בענייני לימודים והכשרה מקצועית אשר בלי ספק הכרחיים לשילובו של אדם עם מוגבלות בחברה ולפרנסתו. על פי רוב, אדם שסובל מעיוורון אינו יכול ללמוד בבית: ספרי לימוד ועיון, הזמינים לכל מי שרואה, אינם מונגשים ברובם לעיוורים; ספרים המונגשים לעיוורים (באמצעות כתב ברייל, הקלטה או תוכנת קול דיגיטלית) אינם רבים ונמצאים ברובם בספריות ובמוסדות לימוד מיוחדים, שאינם תמיד קרובים לביתו של העיוור המבקש ללמוד; ואילו תהליך ההנגשה של תכני אינטרנט איכותיים לעיוורים עודנו בתחילת הדרך (ראו, למשל: Gregory P. Care, *Accessible Technology Need Not be a Fight, and the Legal Community Has a Role in Securing the Peace*, MD. B.J., November/December 2015, 14, 16-18). אדם הסובל מעיוורון אשר מבקש ללמוד זקוק אפוא לניידות מוגברת; וכדי להבטיח לעצמו ניידות כאמור, עליו להיות מסוגל לשלם למלווה את מחיר הליווי ולנהג מונית את מחיר ההסעה.

34. צרכי ניידות דומים קיימים אצל בעלי לקות ראייה שמזלם האיר להם פנים והם מצאו לעצמם מקום עבודה. צרכים אלו ראוי לכבד ולקיים. אדם הסובל מעיוורון שבשל קשיי הניידות שלו מחליט שלא ללמוד ולא לעבוד, ולכלות את רוב זמנו בביתו, מוותר על השתלבות חברתית וגוזר על עצמו בדידות מסוכנת אשר לעתים גובה ממנו מחיר כבד. קיימים מחקרים שקושרים את ניתוקו של עיוור מהחברה ובדידותו – וכן חוסר היכולת שלו ללמוד ולהתפרנס בכבוד, והערכה עצמית נמוכה הנובעת מכך – עם תופעות פסיכופתולוגיות דוגמת דיכאון, אשר לעתים אף מסתיימות בהתאבדות (ראו Diego De Leo, et al., *Blindness, Fear of Sight Loss, and Suicide*, 40 PSYCHOSOMATICS (1999) 339).

הסעד הנכון

35. לאחר שבדקנו ומצאנו כי העותרים מופלים לרעה, בהשוואה לזכאי הקצבה לפי הסכם הניידות – על כורחנו מגיעים אנו למסקנה כי העותרים זכאים לתיקון ההפליה (ראו ברק-אדז, בעמודים 673, 681; בג"ץ 262/62 פרץ נ' כפר שמריהו, פ"ד טז(3) 2101 (1962); בג"ץ 509/80 יונס נ' מנכ"ל משרד ראש הממשלה, פ"ד לה(3) 589 (1981); בג"ץ 5627/02 סייף נ' לשכת העיתונות הממשלתית, פ"ד נח(5) 70 (2004); בג"ץ 135/87 שקדיאל נ' השר לענייני דתות, פ"ד מב(2) 221 (1987); בג"ץ 678/88 כפר ורדים נ' שר האוצר, פ"ד מג(2) 501 (1989); בג"ץ 6488/02 הועד הארצי לראשי הרשויות המקומיות הערביות בישראל נ' ועדת המנכ"לים לטיפול נקודתי ביישובים (2.6.2004); בג"ץ 7311/02 האגודה לסיוע ולהגנה על זכויות הבדואים בישראל נ' עיריית באר שבע (22.6.2011); וכן עניין מחמלי.

לנושא זה אני עובר כעת.

36. את ההפליה החמורה ממנה נפגעים העותרים ניתן לנסות לתקן על ידי מתן צו שיורה למשיבים לבחון את הדרכים להשוואת מעמדם של העותרים, לעניינה של קצבת הניידות, לזה של נכי גפיים תחתונות ואחר כך לפעול לפי אחת הדרכים הללו. סבורני כי סעד זה איננו אפקטיבי: נתינתו תחזיר את עניינם של העותרים לכל אותן רשויות, וועדות וצוותים בין-משרדיים שגררו את רגליהן במשך שנים ארוכות ולא הביאו את העותרים על תיקונם. באומרי זאת, אינני בא לפקפק במקצועיותם, ביושרם ובכוונותיהם הטובות של כל הגורמים השלטוניים הללו; והנני רחוק עוד יותר מלהקל ראש בסוגיית הרוחב אשר מונחת לפתחם. מסקנתי כי הצו "שבו-נא ותחליטו" לא יהא אפקטיבי במקרה דנן נובעת מכך שהעותרים נפגעו – ומוסיפים להיפגע מדי יום ביומו – מהפליה חמורה ונמשכת אשר מזכה אותם בסעד מיידי. הפליית העותרים לרעה לא תתמתן אם ניתן למשיבים עוד הזדמנות לגבש תוכניות לתיקונה, להפיץ ביחס אליהן "קול קורא", ואחר כך לשוב ולעדכןנו. כך הוא גם לגבי הקשיים האיומים שבהם נתונים אנשים הסובלים מעיוורון, שניידותם נפגעת על בסיס יומי בשל העדרה של קצבת ניידות התואמת את צרכיהם. קשיים אלה הולכים ונערמים על כתפיו של העיוור, שכבר נושא בנטל קיומי כבד, ואליהם מתווספות ההשלכות הנפשיות הקשות של בדידות וניתוק מהחברה. אנשים הסובלים מעיוורון, וכפועל יוצא מכך מחוסר ניידות, מבדידות ומניתוק מהחברה, אינם יכולים עוד לחכות.

37. גם במישור הפורמאלי של כללי המשפט, לא יהא זה נכון אם נגזור על העותרים תקופת המתנה נוספת לתיקון לו הם זכאים כדת וכדין. סעיף 6(א)(3) לחוק השוויון קובע כי "מימוש זכויותיו של אדם עם מוגבלות אשר נעשה על ידי גוף ציבורי ייעשה [...]

בתוך זמן סביר". סבורני כי לא ניתן לחלוק על כך שהזמן הסביר שהמחוקק קצב למשיבים למימוש זכותם של העותרים דכאן שלא להיות מופלים לרעה בעניינה של קצבת הניידות חלף זה מכבר, וכי שעת התיקון המעשי הגיעה. מן הדין הוא אפוא שהעותרים יקבלו מהמדינה את אותה קצבת הניידות אשר משולמת לנפגעי גפיים תחתונות במסגרתו של הסכם הניידות.

38. תיקון זה הוא מעשה מתבקש גם לנוכח הגדרת הזכאות הצרה אשר נקבעה לעיוורים בכל הקשור לדמי הליווי המשולמים להם במסגרתה של הוראה 6.1. כפי שכבר ציינתי, זכאותו של אדם עם לקות ראייה לקבלת דמי הליווי לפי הוראה 6.1 מותנית בהיותו: (1) עיוור לחלוטין; או (2) בעל חדות ראייה שאינה עולה על 1/60 בעין הטובה ביותר אף בעזרת משקפיים; או (3) אדם ששדה הראייה המרבי שלו אינו עולה על 10 מעלות בעין הטובה ביותר אף בעזרת משקפיים (ראו סעיפים 4(א) ו-4(ד) להוראה 6.1). תנאי זכאות אלו מצמצמים עד מאד את זכאותם של עיוורים לקבלת דמי הליווי ומשאירים לא מעט אנשים אשר סובלים מלקות ראייה קשה מחוץ למסגרת הזכאות. לשם השוואה, אציין כי דיני המוגבלות אשר נהוגים בארצות הברית מגדירים "עיוורון" לצרכי הזכאות להטבות רווחה כ"חדות ראייה של 20/200 [רגל] [6/60 אצלנו – א.ש.] או פחות בעין הטובה ביותר המסתייעת בשימוש בעדשה מתקנת" או, לחלופין, כעין הטובה ביותר עם שדה הראייה המרבי שאינו עולה על 20 מעלות, אף בעזרתה של עדשה מתקנת (ראו 42 (U.S.C. § 416(i)(1)(B) (West 2020)). הווא אומר: תושב אמריקאי נחשב לעיוור הזכאי להטבות רווחה כאשר הוא צריך להתקרב כדי 6 מטרים כדי לראות את פרטי האובייקט שאדם שאינו סובל מלקות ראייה רואה ממרחק של כ-60 מטרים; בעוד שאצלנו הזכאות מוקנית רק למי שצריך להתקרב אל האובייקט כדי מטר אחד בלבד על מנת לראות את פרטיו. זאת ועוד: לפי אמות המידה העדכניות של ארגון הבריאות העולמי, חדות ראייה של 6/60 מזוהה עם לקות ראייה קשה, ואילו חדות ראייה של 3/60, משמעה עיוורון (ראו <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>). הווא אומר: בניגוד לאמות המידה המקובלות בעולם, תושב ישראל שצריך להתקרב כדי 3 מטרים כדי לראות, בעזרת משקפיים או עדשות מגע, את פרטי האובייקט שבעל ראייה תקינה רואה ממרחק של כ-60 מטרים, איננו נחשב לעיוור, וכפועל יוצא מכך איננו זכאי לדמי הליווי או לקצבת ניידות אחרת.

39. בנסיבות אלו, סבורני כי ישנה רק דרך אחת להשוות את מצבם של זכאי דמי-הליווי המוכרים כעיוורים בהוראה 6.1 לזה של זכאי הסכם הניידות, שכאמור בא מכוחו של סעיף 9(א) לחוק הביטוח הלאומי: כל אדם שסובל מלקות ראייה אשר מזכה אותו

בדמי הליווי לפי הוראה 6.1, מן הדין הוא שיקבל את התשלום החודשי המרבי, כולל עדכונים, אשר משולם לאדם שסובל מנכות בגפיו התחתונות במסגרת הסכם הניידות. למען הסדר הטוב, עלינו לקבוע כי תשלומים כאמור ישולמו לזכאים מחמת עיוורון חלף דמי הליווי המשולמים להם כיום לפי הוראה 6.1.

40. אנשים שסובלים מלקות ראייה קשה, אך חמורה פחות מזאת שמקימה זכאות לדמי הליווי לפי הוראה 6.1, אינם מקבלים מאתנו שום סעד – וזאת, משתי סיבות. ראשית, צו-על-תנאי שיצא מלפנינו בגדרי עתירה זו מתייחס אך ורק לזכאי דמי-הליווי, ואין בידינו ליתן צו מוחלט אשר חורג מגבולותיו של הצו-על-תנאי. שנית, קביעה שיפוטית של אמות-מידה חדשות אשר באות לזכות אנשים לקצבת רווחה בשל מצבם הרפואי כרוכה בהחלפת שיקול דעת רפואי-מקצועי בשיקול דעתו של בית המשפט – דבר שאין אנו נוהגים לעשותו (ראו למשל: בג"ץ 703/19 א.מ.ב.י. איי פארמה בע"מ נ' משרד הבריאות, פסקה 19 (26.8.2019); ובג"ץ 2233/20 המועצה המקומית פרדס חנה-כרכור נ' משרד הבריאות, פסקה 13 (26.3.2020)). לצד זאת, אנו מביעים תקווה כי אמות-המידה התפקודיות לקבלת קצבת ניידות, שהמשיבים עתידים לקבוע בעזרת הצוות הבין-משרדי אשר הוקם על ידיהם, תרחבנה את הגדרתו של עיוור הזכאי לקצבה בהתחשב בקריטריונים שגיבש ארגון הבריאות העולמי.

סוף דבר

41. רבים מהעותרים לא רואים אותנו, אבל אנחנו רואים אותם. הנני מציע לחבריי כי נהפוך את הצו-על-תנאי שיצא מלפנינו ביום 5.12.2018 לצו מוחלט ונורה במסגרתו למשיבים לשלם לכל אדם הזכאי, מחמת עיוורונו, לקבלת דמי-הליווי לפי הוראת נוהל 6.1 של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, לקבל, חלף דמי הליווי, את התשלום החודשי המרבי, על עדכוניו, אשר משולם לאדם חסר רכב הסובל מנכות בגפיו התחתונות כקצבת ניידות במסגרת הסכם הניידות מיום 1.6.1977 אשר נחתם בין המל"ל לבין מדינת ישראל, משרד האוצר. זכאות כאמור תימנה ממועד הוצאתו של הצו-על-תנאי, 5.12.2018, והיא תעוגן בהוראה 6.1 גופה או, לחלופין, בתיקון מתאים של הסכם הניידות.

מובן מאליו הוא, כי צו זה אינו בא למנוע רפורמה משפטית בזכויות האנשים עם מוגבלות, לרבות העותרים.

המשיבים ישלמו לעמותה העותרת הוצאות משפט בסך כולל של 40,000 ₪.

ש ו פ ט

השופט ג' קרא :

אני מסכים.

ש ו פ ט

המשנה לנשיאה ח' מלצר :

1. אני מצטרף בהסכמה לחוות דעתו המקיפה והרגישה של חברי, השופט א' שטיין.

2. יש בכך צעידת צעד נוסף ומבורך בנתיב שהותווה ב-בג"צ 6069/10 דמי מחמלי נ' שירות בתי הסוהר (05.052014) (להלן: ענין מחמלי), בעקבות שינויי התפיסה שחלו לגבי האנשים המאותגרים, ומצאו את ביטויים בחוק שוויון לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998 (להלן – חוק השוויון, או החוק). מפנה זה בא לאחר חקיקתו בארה"ב, ב-1990, של החוק הפדרלי AMERICANS WITH DISABILITIES ACT OF 1990, 1990 Enacted S. 933, 104 Stat. 327 (להלן ה-ADA) ולספרות המשפטית החלוצית בישראל, שהציגה את התמורה המתבקשת במכלול (ראו פירוט והפניות בחוות דעתי בענין מחמלי).

בשל חשיבות הדברים ארשה לעצמי להוסיף איפוא להלן רק מספר תובנות משלי הן באשר לחוק השוויון ולהשלכותיו על ענייננו והן ביחס למקורות העיוניים של החובה לסייע למאותגרים.

3. חוק השוויון הציג, לראשונה בישראל, בעקבות ה-ADA, את ענייניהם של אנשים עם מוגבלות כנושא מובהק של זכויות אדם, וקבע את עקרון היסוד שלפיו:

"זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות ומחויבותה של החברה בישראל לזכויות אלה, מושתתות על ההכרה בעקרון השוויון, על ההכרה בערך האדם שנברא בצלם ועל עקרון כבוד הבריות" (ראו: סעיף 1 לחוק).

"אדם עם מוגבלות", אשר החוק חל עליו, מוגדר בסעיף 5 לחוק כך:

"אדם בעל לקות פיסית, נפשית, או שכלית לרבות קוגניטיבית, קבועה או זמנית, אשר בשלה מוגבל תפקודו באופן מהותי בתחום אחד או יותר מתחומי החיים העיקריים".

המושג "תחומי החיים העיקריים" לא זכה להגדרה, ונותר, במכוון, "פתוח". יחד עם זאת, ניתן ללמוד, במקרה הצורך, על היקף התפרסותו של מושג זה מההנחות שפורסמו על ידי נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה של ארצות הברית, בהן נקבע כי: "תחומי החיים העיקריים כוללים, בין היתר, את: "יכולת האדם לדאוג לענייניו, הליכה, ראייה, שמיעה, דיבור, נשימה, למידה, עבודה, עמידה, נשיאה, חשיבה, יכולת ריכוז, ואינטראקציה עם אחרים" (ההדגשה שלי – ח"מ). ראו בהקשר זה – בנוסף להפניות של חברי – את המאמרים הבאים: אריאלה אופיר ודן בורנשטיין "חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998: אמנציפציה בסוף המאה ה-20" 1998 מנחם גולדברג 42, 61-62 (אהרון ברק, סטיב אדלר, רות בן ישראל, יצחק אליאסוף ונחום פינברג עורכים, 2002); נטע זיו אנשים עם מוגבלויות בין זכויות חברתיות לצרכים קיומיים, זכויות כלכליות חברתיות ותרבותיות בישראל (יורם רבין ויובל שני, עורכים) 813 (2004)).

גישה דומה ניתן למצוא גם בספרות ההלכתית, שהרחיבה את האיסור של: "לא תקלל חרש ולפני עיוור לא תתן מכשול" (ויקרא, י"ט, י"ד), והחילה אותו על כל אדם שהוא "סומא בדבר", דהיינו: על כזה שהוא כמו עיוור. יתר על כן, במשפט העברי פותח, במרוצת הדורות, לצד האיסור שלא להניח מכשול בפני עיוור (שגם הוא הורחב), אף ציווי אקטיבי: לסייע לבעל המוגבלות (עיינו: רחלי שולשטיין, שילובם של אנשים עם מוגבלות בחברה על פי ההלכה היהודית, פרלמנט, גיליון 74 (אנשים עם מוגבלות במדינה דמוקרטית, יהודית ונגישה), המכון הישראלי לדמוקרטיה; פרופ' אביעד הכהן "אנושיות בהלכה וכהלכה – פרק בתולדות כבוד האדם בעולמה של תורת ישראל" כמעין המתגבר – ספר היובל לכבוד הרב ד"ר נחום לאם 39 (2014); פרופ' אביעד הכהן, "כאשר ימשש העיוור באפלה" – על העיוורון ועל היחס לאנשים עם מוגבלות, בתוך פרשות השבוע בהוצאת משרד המשפטים (פרשת כי תבוא, תשע"ו – גיליון מס' 264).

4. חוק השוויון מעיד על עצמו, בסעיף 2 לחוק, כי מטרתו היא:

"להגן על כבודו וחירותו של אדם עם מוגבלות, ולעגן את זכותו להשתתפות שוויונית ופעילה בחברה בכל תחומי החיים, וכן לתת מענה הולם לצרכיו המיוחדים באופן שיאפשר לו לחיות את חייו בעצמאות מרבית, בפרטיות ובכבוד, תוך מיצוי מלוא יכולתו". (ההדגשות הוספו – ח"מ).

חקיקתו של חוק השוויון שאפה, איפוא, להביא לידי תיקון מבני כולל, שיכיל התייחסויות לכל תחומי ההפליה וההדרה של אנשים עם מוגבלויות (ראו: דו"ח הועדה הציבורית לבדיקת חקיקה מקיפה בנושא: זכויות אנשים עם מוגבלות (1997), בעמ' 2-3). בפועל נכללו בחוק השוויון, מראשיתו, רק שניים מתוך מגוון התחומים שאותם ביקשה הצעת החוק להסדיר (עיינו: הצעת חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ו-1996, ה"ח 2525, 628 (11.3.1996)), והם: תחום התעסוקה ותחום הנגישות של תחבורה ציבורית, שעוגנו בפרקים ד' ו-ה' לחוק, בהתאמה. בהמשך (בשנת 2005) תוקן החוק, ונוסף לו פרק נגישות מקיף (פרק ה' 1 לחוק), המתייחס לנגישותם של מבנים ומקומות ציבוריים וכן לנגישותם של שירותים ומידע (ראו: חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (תיקון מס' 2), התשס"ה-2005, ס"ח 288). תחומים נוספים, שנמצאו על ידי הועדה לבדיקת חקיקה כטעונים הסדרה – חוקקו טיפין טיפין ויש להניח ולקוות כי מפעל החקיקה יושלם בהקדם, שכן הדבר מתבקש, בין היתר, בעקבות חתימתה של מדינת ישראל על האמנה הבינלאומית בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות, בחודש מרץ 2007, ואשרורה – בחודש ספטמבר 2012.

הזכות לנגישות, כמשמעה בחוק השוויון ובכלל, היא העומדת במרכז דיונונו בעתירה שלפנינו, ובה אתמקד כעת.

5. סעיף 19א' לחוק השוויון מגדיר את הנגישות כך:

"נגישות" – אפשרות הגעה למקום תנועה והתמצאות בו, שימוש והנאה משירות, קבלת מידע הניתן או המופק במסגרת מקום או שירות או בקשר אליהם, שימוש במתקניהם והשתתפות בתכניות ובפעילויות המתקיימים בהם, והכל באופן שוויוני, מכובד, עצמאי ובטיחותי" (ההדגשות שלי – ח"מ)

סעיף 19ב' לחוק השוויון מורה כדלקמן:

"אדם עם מוגבלות זכאי לנגישות למקום ציבורי ולשירות ציבורי" (ההדגשות שלי – ח"מ)

וסעיף 19ג' לחוק מוסיף:

"אין מפלים אדם עם מוגבלות ואין פוגעים בזכותו לנגישות, והכל בהתאם להוראות פרק זה".
(ההדגשה שלי – ח"מ)

"שירות ציבורי" מוגדר בסעיף 19 ה' לחוק השוויון באלו המילים:

"שירות ציבורי" אחד מאלה:
(1) **שירות לרבות שירות מהשירותים המנויים בתוספת השניה, המיועד לכלל הציבור או לחלק בלתי מסוים ממנו;**
(2) **שירות הניתן בידי גוף ציבורי;**
(3) **שירות הניתן במקום ציבורי.**
(ההדגשות שלי – ח"מ).

התוספת השניה לחוק נוקבת ב"שירות רווחה" כשירות ציבורי והמוסד לביטוח לאומי הוא תאגיד סטטוטורי מכוח סעיף 8 לחוק הביטוח הלאומי (נוסח משולב), תשנ"ח-1995, ולפיכך הוא נכלל בהגדרת "גוף ציבורי" מכוח סעיף 5 (7) לחוק השוויון.

העולה מן המקובץ מהוראות מורכבות אלו הוא שחל כאן סעיף 19' לחוק השוויון, המורה, בחלקיו הרלבנטיים לענייננו, כדלקמן:

"(א) מי שעיסוקו במתן שירות ציבורי, בהפעלת מקום ציבורי או בהספקת מוצר, לא יפלה אדם מחמת מוגבלותו בכל אחד מאלה, לפי הענין:
(1) **לא יסרב –**
(א) **לאפשר לו גישה למקום ציבורי או לחלק ממנו;**
(ב) **לתת לו שירות ציבורי;**
(ג) **לספק לו מוצר;**
(ד) **לאפשר לו שימוש בשירות ציבורי או הנאה משירות ציבורי;**
(2) **לא יקבע תנאי שלא ממין הענין המונעים או המגבילים, במישרין או בעקיפין, שימוש בשירות ציבורי או במקום ציבורי, או הנאה משירות ציבורי, ממקום ציבורי או בהספקת מוצר;**
(3) **לא ייתן שירות ציבורי ולא יספק מוצר בתנאים הנופלים מאלה שבהם הוא ניתן בדרך כלל.**
(ב) **לא יחשב מקום או שירות כמקום או שירות שאינו עומד לשימוש כלל הציבור או חלק בלתי מסוים ממנו, בשל שלילת השימוש בו מחמת הפליה אסורה כאמור בסעיף זה.**
(ג) **אין רואים הפליה לפי סעיף זה כאשר הדבר מתחייב מאופיו או ממהותו של המקום הציבורי או השירות הציבורי.**

(ד) אין בסימן זה כדי לחייב ביצוע התאמות
נגישות.¹
(ההדגשות שלי – ח"ח)

לפיכך, חל איסור על מי שעיסוקו במתן שירות ציבורי לסרב להעניק שירות ציבורי לאדם מחמת מוגבלותו.

6. לשיטתי, סירובם של המשיבים – שבמעמדם כמספקי שירותי רווחה הם נחשבים כ"מי שעיסוקו במתן שירות ציבורי" – להעניק לציבור לקויי הראיה את ההטבה הכספית, אשר מוענקת לאוכלוסיות מאותגרות אחרות, מבלי שמתקיים שוני רלבנטי שמצדיק הבחנה זו, יכול שייחשב כסירוב להעניק לציבור זה שירות ציבורי, שלו הוא זכאי על-פי דין, בניגוד להוראת סעיף 19(א) לחוק השוויון. דבר זה מצדיק לפיכך היענות לעתירה והפיכת הצו-על-תנאי שהוצא בה למוחלט.

7. אמנם, בסימן ד' לחוק השוויון נקבעו הגבלות וסייגים שונים לתחולת הנגישות בשירות הציבורי, ואולם הגבלות וסייגים אלו מסתיימים תוך 12 שנים מהיום הקובע, כמשמעו לצורך זה בחוק (יום פרסום התקנות הראשונות לפי סעיף 19 י"ב לחוק, או תאריך 01.01.2006, הכל לפי המוקדם מביניהם), וככל שלא נקבעה החלה הדרגתית של ההוראות – החל מתאריך 01.11.2018.

8. ההוראות הנ"ל – חלות פה לפיכך בין במישרין ובין בדרך של היקש מכח האמור בסעיף 1 לחוק יסודות המשפט, התש"ס-1980, הקובע כך:

"ראה בית המשפט שאלה משפטית הטעונה הכרעה, ולא מצא לה תשובה בדבר חקיקה, בהלכה פסוקה או בדרך של היקש, יכריע בה לאור עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של המשפט העברי ומורשת ישראל."

עיינו: חוות דעתי ב-ב"ע מ"מ 7141/15 פלונית נ' פלונית (22.12.2011).

9. אם לא נלך פה בדרך ההחלה הישירה (שאכן גלומה בה גם פרשנות מרחיבה), ולא נפעיל כאן את ההיקש המתבקש – עדיין התוצאה מתחייבת "לאור עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של המשפט העברי ומורשת ישראל". מסתבר כי על אף ההדרה המקראית הראשונית של העיוורים (כפי שהיה מקובל בעת ההיא) – חז"ל חידשו בנושא זה וקדמו לפילוסופים המודרניים (אליהם הפנה חברי, השופט א' שטיין) ולתפיסה שבוטאה לראשונה ב-ADA (עיינו המאמרים הנזכרים בפיסקה 3 שלעיל). בהקשר זה

מובא בבבלי מגילה כד ע"ב סיפור מופלא, המדגים בתמציתיות את בעייתם של המאותגרים ואת הפתרון העיוני הראוי לה. וכך מוצגים הדברים בגמרא שם (על פי פירוש שוטנשטיין):

"אמר רבי יוסי (מגדולי התנאים בארץ ישראל בראשית המאה השנייה לספירה – ח"מ): כל ימי הייתי מצטער על כוונת מקרא זה 'והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העיוור באפלה' (דברים כח כט); שהייתי תמה וכי מה אכפת ליה (לו) לעיוור בין אפילה לאורה? כלומר, מדוע העיוור מגשש באפילה יותר מאשר באורה, כמשמעות הכתוב? עד שבא מעשה לידי שהאיר את עיני בפסוק זה. פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפלה, וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו. אמרתי לו: 'בני אבוקה זו למה לך?' אמר לי: 'כל זמן שאבוקה בידי, בני אדם רואין אותי ומצילין אותי מן הפחתין (הבורות) ומן הקוצין ומן הברקנין שבדרך'".

הנה כי כן העיוור, שאיננו מבחין בין אפלה לאור, הולך בלילה ואבוקה בידו כדי להאיר לאחרים את הדרך. בזכות מעשהו זה – האחרים שמים לב אליו, ומסייעים לו, אך יתכן שבשל האבוקה גם הם רואים טוב יותר ונשמרים מפגעי הדרך ומהמהמורות שבה. נמצא כי באופן פרדוכסלי העיוור הוא זה שפוקח את עין הפיקחים, בבחינת סגי נהור (מרבה אור), וכך החברה כולה נהנית מהעזרה ההדדית שבין העיוור לבין הפיקחים (עיינו: "עיוור ואבוקה בידו" <https://www.tarbuty.org.il/page/8793/1>). בפסק דינו זה יש משום ניסיון להגשים תובנה חשובה זו בדבר האדרת המאותגרים, ושלילת הדרתם – לטובת החברה כולה.

המשנה לנשיאה

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט א' שטיין.

ניתן היום, ד' בסיון התש"ף (27.5.2020).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

המשנה לנשיאה